Eerste Kamer der Staten-Generaal

1

Vergaderjaar 2015–2016

34 285 Wijziging van de begrotingsstaat van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2015 (Incidentele suppletoire begroting inzake verwerving kunstwerk)

34 286 Wijziging van de begrotingsstaat van het Ministerie van Financiën (IXB) voor het jaar 2015 (Incidentele suppletoire begroting Maerten Soolmans en Oopjen Coppit)

34 109 Bundeling en aanpassing van regels op het terrein van cultureel erfgoed (Erfgoedwet)

F[1]

BRIEF VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 1 februari 2016

Op 29 september en 6 oktober 2015 hebben de Tweede en Eerste Kamer ingestemd met het voornemen tot de aankoop van de huwelijksportretten van Maerten Soolmans en Oopjen Coppit. Deze parlementaire instemming was voorafgegaan door een breed gedragen verzoek aan het kabinet vanuit de Tweede Kamer, om het mogelijk te maken deze unieke schilderijen in het Nederlandse publieke domein te verwelkomen. De instemming van beide Kamers vormde het vertrekpunt om met het Franse Ministerie van Cultuur, het Rijksmuseum, het Louvre en met de verkopers in overleg te treden
Ik ben verheugd u nu over de uitkomsten te kunnen informeren. Het echtpaar zal altijd gezamenlijk te bewonderen zijn, afwisselend in het Rijksmuseum in Amsterdam en in het Louvre in Parijs. Hiertoe heb ik de benodigde afspraken vastgelegd die ik later in deze brief zal toelichten. Daaraan voorafgaand wil ik het belang van Rembrandt en zijn portretten van Maerten Soolmans en Oopjen Coppit graag nog eens onderstrepen.

Unieke werken

Rembrandt is misschien wel onze grootste *bekende Nederlander*. Iedereen in Nederland kent hem en is trots op hem, in het buitenland is hij bepa-

[1] Letter F heeft alleen betrekking op wetsvoorstel 34 285.

kst-34285-F
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2016

lend in de beeldvorming over ons land. Zijn schilderijen trekken vele bezoekers uit binnen- en buitenland naar onze musea.
In 1634 schilderde Rembrandt zijn meest prestigieuze huwelijksportretten, het echtpaar Maerten Soolmans (1613–1641) en Oopjen Coppit (1611–1689), op doeken van meer dan twee meter hoog, levensgroot en ten voeten uit, gekleed in de laatste mode.
Het jonge echtpaar was zich terdege bewust van de gekozen portretvorm, die toen zeer geliefd was onder de meest gegoede burgerij. Natuurlijk pronken zij, vooral Maerten in zijn bijzonder chique outfit. In vroegere literatuur werd hij als dandy omschreven, in zijn pin-stripe kostuum met opvallende kanten accessoires aan broek en schoenen. Maar Rembrandts nonchalante portretten weerspiegelen niet alleen de sociale ambitie van het huwelijkspaar Maerten en Oopjen. De schilderijen zijn exemplarisch voor het opkomende zelfbewustzijn en de emancipatie van de burgerij in de westerse wereld in die tijd.
In het oeuvre van Rembrandt zijn de werken uniek. Er is slechts één ander levensgroot en ten voeten uit geschilderd mansportret, uit 1639, dat al sinds de achttiende eeuw in Kassel is.
Dit hoogtepunt in de portretkunst van Rembrandt, uniek in formaat, conditie, herkomst en een mijlpaal in de verbeelding van de ambitieuze jonge Republiek is een grote stap in de ontwikkeling van de Nederlandse kunst in het algemeen. Vanaf deze periode bestaat de internationale beeldtaal van Titiaan, Rubens en Van Dyck ook in een Hollands idioom.

Toegankelijk voor het publiek

In 1877 kwamen de portretten in handen van de familie de Rothschild, toen Gustave de Rothschild ze kocht van jonkheer Willem van Loon in Amsterdam. De doeken zijn sinds die tijd slechts eenmaal kort tentoongesteld; in 1956, in het Rijksmuseum en in Boijmans Van Beuningen. Dankzij gezamenlijke inspanningen van Nederland en Frankrijk is het nu mogelijk om deze bijzondere werken uit particulier bezit toegankelijk te maken voor het grote publiek in Nederland en Frankrijk, en ver daarbuiten. De twee schilderijen worden in het Rijksmuseum en het Louvre voor toekomstige generaties behouden, beheerd en getoond. In het Rijksmuseum zijn de portretten te bewonderen te midden van 19 andere werken van Rembrandt. Een passende plek voor het tonen van de schilderijen aan een breed publiek en in de context van de 17^{e} eeuw.

Niet alleen de roem van Rembrandts werk reikt over onze landsgrenzen, ook culturele samenwerking overschrijdt deze. Het Rijksmuseum en het Louvre, Nederland en Frankrijk zijn voortaan met elkaar verbonden door de gezamenlijke verwerving van de huwelijksportretten van Rembrandt.

Gezamenlijke verwerving

Voor de gezamenlijke verwerving van de huwelijksportretten zijn verschillende afspraken gemaakt: tussen beide landen en de verkopers, tussen Nederland en Frankrijk en tussen het Rijksmuseum en het Louvre. Gezamenlijk uitgangspunt van Nederland en Frankrijk is dat het belang van de schilderijen op de eerste plaats komt. De koopovereenkomst tussen Nederland en de verkoper is op 25 januari getekend. Hieronder licht ik de afspraken met Frankrijk en tussen de beide musea toe.

<u>Afspraken tussen Nederland en Frankrijk:</u>

Met mijn Franse collega Minister Pellerin heb ik afspraken gemaakt over onder meer het eigendom en de presentatie van de twee schilderijen. Het oorspronkelijke idee om de doeken gezamenlijk te verwerven bleek te stuiten op juridische bezwaren aan Franse kant. Franse wetgeving staat

namelijk niet toe dat er in het Franse publieke domein sprake is van gezamenlijk eigendom, of het nu om kunstwerken gaat of een publieke dienst. Beide landen hebben daarom afzonderlijk een schilderij verworven. Nederland heeft het eigendom van het portret van Maerten Soolmans, Frankrijk dat van Oopjen Coppit. De schilderijen blijven als paar altijd fysiek samen, voor wetenschappelijk onderzoek, conserveringsbehandelingen, restauratie en expositie. Dit gebeurt afwisselend in het Rijksmuseum en het Louvre. De eerste, grote restauratie van de doeken vindt plaats in het atelier van het Rijksmuseum (zie ook hieronder).

Alle afspraken tussen Nederland en Frankrijk heb ik namens de Nederlandse Staat vastgelegd in een verdrag met Frankrijk dat voorlopig van toepassing is verklaard. Conform artikel 91 van de Grondwet is voor een verdrag parlementaire goedkeuring vereist. Daarom wordt na advies van de Raad van State het verdrag zo spoedig mogelijk ter goedkeuring aan uw Kamers voorgelegd. Met deze brief, het feitenrelaas dat ik op 6 oktober jongstleden uw Kamers toezond en de toelichting op het verdrag voldoe ik aan de toezeggingen die in de debatten met uw Kamers zijn gedaan.[2]

Afspraken tussen het Rijksmuseum en het Louvre:

Het Rijksmuseum en het Louvre hebben een overeenkomst gesloten waarin zij hun onlosmakelijke samenwerking hebben vastgelegd. De belangrijkste afspraken in deze overeenkomst betreffen het rotatieschema, het onderhoud en de restauratie van de schilderijen. Het uitgangspunt is dat het belang van de schilderijen te allen tijde voorop staat.
De kwaliteit en staat van onderhoud van beide huwelijksportretten is door experts van het Rijksmuseum en het Louvre onderzocht en beoordeeld. Op basis daarvan hebben experts van beide musea geadviseerd dat de portretten zowel een schoonmaakbeurt als een restauratie moeten ondergaan. De restauratie vindt in Nederland, in het atelier van het Rijksmuseum, plaats. De experts kwalificeren de portretten verder in de buitencategorie (à la de Nachtwacht), ook vanwege de afmetingen van de schilderijen. In het belang van de werken adviseren zij dat de schilderijen zo min mogelijk reizen en niet worden uitgeleend aan derden. Dit is ook de reden dat een rondreis langs provinciesteden niet mogelijk is. Het zou dan niet alleen een rondreis langs 12 provincies in Nederland zijn, maar mogelijk ook langs meerdere locaties in Frankrijk.
Daarom is in het rotatieschema het aantal transportbewegingen tot een minimum beperkt en is bruikleen aan derden in principe niet toegestaan. Voordat het rotatieschema van start gaat, wordt een kleine schoonmaakbeurt van de schilderijen gedaan in Frankrijk, waar de werken op het moment van aankoop aanwezig zijn. Omdat de werken toch al in het Louvre zijn en om het reizen van de doeken zoveel mogelijk te beperken, worden ze dan drie maanden in het Louvre geëxposeerd. Vervolgens komen de portretten naar Nederland, waar ze ook drie maanden in het Rijksmuseum worden tentoongesteld. Hierna vindt de restauratie plaats in het atelier van het Rijksmuseum, waarna het definitieve rotatieschema start met het tonen van de portretten in het Rijksmuseum.

Het rotatieschema bouwt op, via een eerste expositieperiode van 5 jaar in het Rijksmuseum en daarna het Louvre, naar een definitieve periode waarin de portretten afwisselend 8 jaar in het Rijksmuseum en 8 jaar in het Louvre worden tentoongesteld. Dit is een expositieperiode waarin alle kinderen tussen de 4 en 18 jaar in Nederland ten minste een keer de

---

[2] Dit geldt onder meer voor de toezegging aan de Tweede Kamer om uit te leggen «hoe het nu precies is gegaan» en toezeggingen aan de Eerste Kamer, lid Atsma over de mogelijkheid van een tour langs provincies en tentoonstelling in Leeuwarden (T02161) en aan de leden Atsma, Nooren, Gerkens en Bikker over nadere afspraken rond verwerving (T02159).

huwelijksportretten van Maerten en Oopjen kunnen bewonderen. Het gegeven dat het Rijksmuseum voor kinderen tot en met 18 jaar gratis toegankelijk is draagt hieraan bij.
Andere afspraken in de overeenkomst betreffen onder meer het beheer, de restauratie en de kosten. Een aparte commissie van deskundigen (van het Rijksmuseum en het Louvre) zal adviseren over het behoud en de restauratie van de schilderijen. Alle bijbehorende kosten (zoals onderzoek, beheer en restauratie) worden gedragen door het museum waar op dat moment de schilderijen zich bevinden.

Cultuureducatie

Zoals u weet hecht ik zeer aan cultuureducatie, in de eerste plaats voor kinderen en jongeren, maar ook voor alle publieksgroepen. Ik vind het dan ook van bijzonder belang dat de portretten van Maerten en Oopjen een grote rol krijgen in de verschillende educatieve programma's van het Rijksmuseum.

Voor de binnenlandse bezoekers van het Rijksmuseum wordt daarom via een ruim palet aan programma's aangesloten bij de wensen en behoeftes van verschillende publieksgroepen. Het uitgangspunt daarbij is dat de portretten niet alleen bij het eerste moment van presentatie aandacht krijgen, maar een blijvende plaats innemen in het educatieve aanbod van het Rijksmuseum. Het Rijksmuseum is sterk in het digitaal toegankelijk maken van zijn rijke collectie, dat gaat uiteraard ook gelden voor de huwelijksportretten van Maerten en Oopjen. De schilderijen zullen weliswaar niet reizen, maar door de vele activiteiten die het Rijksmuseum ontplooit zijn zij fysiek of digitaal bereikbaar voor iedereen. Mogelijk kunnen via de digitale weg de portretten een rol spelen bij de activiteiten die Leeuwarden als Europese culturele hoofdstad in 2018 ontplooit.

Voor volwassenen worden drie verschillende soorten programma's aangeboden: dagelijkse rondleidingen (ook in het Engels) waarin een Rijksmuseum-rondleider de twee portretten plaatst in de *context* van de 17de-eeuwse schilderkunst, en (via de afgebeelde personen) in die van de ontwikkeling van de burgerlijke samenleving in de Nederlandse 17de eeuw. Op een aantal vrijdagmiddagen vertelt de conservator 17de-eeuwse schilderkunst van het Rijksmuseum – in het museum, bij de portretten – een verdiepend verhaal. Elke zaterdag is er een tour (ook in het Engels) waarbij bezoekers via «zelf-tekenen» vooral goed naar de portretten gaan *kijken*. Het creatieve aspect komt ook aan bod in de workshops tekenen en fotograferen die volwassen bezoekers ieder weekend kunnen volgen.

Families met kinderen kunnen elk weekend en elke woensdagmiddag kennismaken met de bijzondere huwelijksportretten in een speciaal gemaakte rondleiding, waarbij door middel van speelse verhalen, opdrachten en spelletjes zowel de ouders als de kinderen worden uitgedaagd om op een actieve manier te kijken, praten, luisteren, elkaar te inspireren. De rondleiding is een *gezamenlijke* ervaring die maakt dat ouders en kinderen ook thuis het gesprek over wat ze hebben gezien en beleefd kunnen voortzetten. En ook families met kinderen kunnen elke zaterdag meedoen met een tekentour. Op een creatieve manier kijken-door-te-doen wordt tevens gestimuleerd door de portretten op te nemen in de workshops voor zowel kinderen alleen, als voor kinderen met hun ouders/begeleiders: zij gaan via tekenen, fotograferen en schilderen goed naar de portretten kijken.
De schilderijen zijn zeer geschikt om een vaste plaats te krijgen in de bestaande educatieve programma's voor zowel het Primair als het Voortgezet Onderwijs: dat zijn de rondleidingen die speciaal voor (en in samenwerking met) de verschillende onderwijstypen zijn gemaakt, en die

goed aansluiten bij het curriculum. Deze rondleidingen brengen voor de leerlingen de 17de eeuw dichtbij, doordat de werkvormen zó zijn gekozen dat ze een blijvende indruk maken. Een voorbeeld daarvan is het programma JIJ & de Gouden Eeuw, dat de leerlingen via een theatrale ervaring bijna letterlijk onderdompelt in de Gouden Eeuw. De portretten van Maerten en Oopjen gaan een rol krijgen in het aanschouwelijk maken van de burgersamenleving, en van het bijzondere van Rembrandts werk.

Behalve deze structurele aandacht voor de portretten in de bestaande educatieve programma's, wordt er op het moment dat de portretten voor het eerst (en daarna elk moment dat ze voor enkele jaren terugkeren in Nederland) worden getoond, een lezing gegeven door experts; de schilderijen krijgen zo telkens de aandacht die zij verdienen door een toegankelijk én verdiepend verhaal.

Huwelijkscadeaus

Bij de behandeling in de Eerste Kamer van de incidentele suppletoire begroting zei ik al: «Het zijn twee portretten die bij elkaar horen, die eigenlijk een huwelijk zijn aangegaan. Er is nu ook een huwelijk tussen twee musea en twee landen.»
Bij zo'n feestelijke gebeurtenis passen ook cadeaus. Ten eerste nodig ik alle fractievoorzitters van de Tweede Kamer uit om met een schoolklas de twee huwelijksportretten te komen bewonderen. De Tweede Kamer heeft immers een belangrijke rol gespeeld bij de verwerving van deze werken. Ten tweede, naast genoemde gratis toegankelijkheid voor jongeren tot en met 18 jaar zal, wanneer de schilderijen in Nederland zijn, het Rijksmuseum voor iedereen 1 dag gratis toegankelijk zijn om Maerten en Oopjen te bewonderen.

Tot slot, de gezamenlijke verwerving van de twee Rembrandts is méér dan een kunstaankoop; het is méér dan een simpele economische transactie. De afgelopen maanden hebben Nederland en Frankrijk verschillende juridische, financiële en inhoudelijke vraagstukken in eendrachtige samenwerking opgelost. De gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de unieke schilderijen verbindt Nederland en Frankrijk tot in lengte van jaren, in de beste traditie van Europese culturele samenwerking. Deze belangrijke versterking van de culturele banden tussen (twee) Europese landen biedt in dit jaar van het Nederlandse EU-voorzitterschap een bijzonder perspectief op Europese samenwerking.

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,
M. Bussemaker